

Türkiye Cümhuriyeti Hükûmetile Osmanlı umum borçları hâmilleri arasında imza edilen itilâfname ve ilişiklerinin tasdikine dair 1703 numaralı kanun lâiyhası ve Bütçe encümeni mazbatası

T. C.

Başvekâlet

Muamelât müdürlüğü

Sayı : 6/1543

18-V-1933

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti ile Osmanlı Düyunu Umumiyesi hâmillerinin mümessilleri arasında 22 nisan 1933 tarihinde imza edilen itilâfname ve ilişiklerinin tasdiki hakkında Maliye Vekillîğince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetinin 17-V-1933 tarihli içtimasında Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan kanun lâiyhası esbabı mucibesile birlikte yüksek huzurlarına sunulmuştur efendim.

Başvekil

İsmet

Esbabı mucibe lâiyhası

A - Müzakerat tarihçesi:

Lozan ahitnamesi, Osmanlı borçlarının, İmperatorluktan toprak almış vâris Devletler arasında taksim olunması esasını vazetmiştir.

Osmanlı borçları Meclisi, ahitnamenin hükümlerini tatbikan borçlu Devletlere terettüp eden yıl taksitlerini tesbit ederek 6 teşrinisani 1924 tarihinde Devletlere tebliğ etmiştir.

Alâkadar Devletlerin, uhdelerine verilen yıl taksitlerini kabul etmemeleri neticesinde keyfiyet, Cemiyeti Akvam Meclisinin tayin ettiği, bir hakeme sevk edilmiş ve hakem 18 nisan 1925 tarihli bir kararile borçlu Devletlerin hisselerini aşağıdaki yüzdelerle tesbit etmişti.

Devletler	17 teşrinievvel 1912	17 teşrinievvel 1912
	den evvelki istikrazlar	den sonraki istikrazlar
	%	%
Türkiye	62,25	76,54
Yunanistan	10,57	0,55
Suriye ve Büyük Lübnan	8,17	10,05
Yugoslavya	5,25	—
Irak	5,09	6,25
Filistin	2,46	3,03
Bulgaristan	1,62	0,16
Arnavutluk	1,57	—
İlicaz	1,13	1,39
Yemen	0,89	1,09
Maveraüşşeria	0,55	0,68
İtalya	0,23	—
Necit	0,10	0,12
Maan	0,10	0,12
Asir	0,02	0,02
Yekûn	100,-	100,-

Lozan ahitnamesinin 49 uncu maddesine tevfikân 1 temmuz 1925 tarihinde Fransa Hariciye nezaretinde toplanan bir komisyan, yukarıdaki yüzdeler esası dairesinde, osmanlı borçlarının itibari resülmalini borçlu devletler arasında taksim etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun, bazı avanslardan mütevellit teahhüdâtı haricinde, borçlarının, Lozan ahitnamesinin meriyete girdiği tarih olan 6 ağustos 1924 teki miktar ve mikyası, Mısır vergisi ile temin edilmiş olan istikrazlar hariç bırakıldıktan ve mütedahil senevi taksitlere mukabil verilmesi mukarrer bonoların şartlarında bazı tadilât icra edildikten ve nihayet düyunu muvahhide faizleri ile ikramiyeli demiryolları tahvilâtının amortismanlarından takriben altı milyon liralık bir tenzilât yapıldıktan sonra 161 303 833 nominal lira olarak tesbit edilmiş ve bunda Türkiye hissesine:

Uzun vadeli istikrazlardan	82 456 337
Hazine bonolarından	3 521 936
Mütedahillerden de	21 550 188 lira ki
Ceman	107 528 461

Lira tefrik olunmuştur.

Bu borç nominali, 1928 mukavelesi ile, istikrazların tediye akçelerine göre, sterlin, Holanda florini ve frank olarak muhtelif kategorilere taksim olunmuş ve istikrazların tediye akçeleri meyanında sterlin bulunduğu veya bulunmadığına nazaran, muhtelif tediye palyeleri ve bunlara göre de muhtelif tediye yüzdeleri kabul edilmisti. Yukarıda gösterilen borç hissesine nazaran Türkiyenin ilk seneden itibaren faiz ve amortisman olarak 5 219 693 altın lira ödemesi lâzımgelirken kabul edilen tediye palyelerine ve tediye yüzdelerine göre yıl taksiti olarak aşağıdaki miktarları ödemesi mukarrerdi:

	Altın türk lirası
Haziran 1929 dan mayıs 1936 tarihine kadar yedi sene	2 000 000
» 1936 » » 1942 » » altı »	2 380 000
» 1942 » » 1947 » » beş »	2 780 000
» 1947 » » 1952 » » beş »	3 180 000
» 1952 den itibaren itfaya kadar	3 400 000

Hükümet, 13 haziran 1928 tarihli mukavelenin 13 üncü maddesinin 10 uncu paragrafının ilk iki sene için bahsettiği ihtiyarı istimal ederek amortismandan sarfı nazar etmiş ve birinci tatbikat senesi zarfında borç servisi karşılığı olarak Borçlar meclisine yalnız 1 435 000 sterlin tediye etmiştir.

Türkiyenin, aynı sene zarfında, millî paranın mukadderatını tehdit eden had bir kambiyo buhranı ile karşılaştığı hatırlardadır. Hükümet bir taraftan şiddetli bir seyir takip eden buhranı önlemek için tedbirler alırken, diğer taraftan da memleketin harici taahhütlerini daralan malî siyasi ve millî paranın masuniyet ve mahfuziyeti ile telif etmek çarelerini gözden ayırmamıştır.

Devlet Hazinesi ve memleketin kambiyo siyasi ancak hayatî ihtiyaçlara cevap verebildiği bir sırada mahdut olan bu imkânları kullanmakta hassas ve kısıkanç olduk. Bu çetin mukavemet ve mücadele günlerinde idi ki «Taymis» gazetesi Türkiyenin harici borçlarını tediye etmemeğe karar vermiş olduğunu bildiren bir haber neşretti.

Londra gazetesinin verdiği bu haber Türkiyenin harici taahhütlerinin kâffesine şamil bir moratuar ilânına karar verilmiş olduğunu bildirmek itibarile hakikate uygun değildi. Bu neşriyat üzerinedir ki Borçlar meclisi telgrafla Hükümete müracaat ederek vahim neticeler tevhit edebilmek istidadında olan bu haberin tezkibini istedi.

Bu telgrafa verdiğimiz cevapta, Hükümetin cari seneye müteallik borçlarının kâmilten ödenmiş bulunmasına nazaran bu haberin hiç bir kıymeti olmaması lâzımgüleceğini, bir tezkibin ise faydasız ve mahalsiz olduğu bildirildi. Hükümet bu münasebetle Osmanlı borçlarının tediyesine başlanmasından doğan buhranın maliyemizi ve memleket iktisadiyatını tehdit ettiğini ve buhranın devam etmesinin binnefis hâmillik için de vahim olması ihtimallerinin düşünülmesi icap edeceğini tebarüz ettirerek Meclisin vaki müracaati vesilesile, Hükümete hususî bir sureti hal telkin edip edemeyeceğinin bildirilmesini istedi.

Borçlar meclisi cevabında, Hükûmete hususî bir sureti hal telkin etmek mevkiinde olmadığını söylemekle beraber, Hükûmetle derhal temasa gelmeği hâmillerin menfaatleri iktizasından addettiğini bildirdi.

1930 senesi martında başlayan ve o senenin yazına kadar temadi eden bu temaslar elde edilmiş olan neticenin temelini kurmak itibarile ehemmiyeti haizdir. Bu temaslar esnasındadır ki Osmanlı borçlarının ebet müddet olarak Türk tediye muvazenesini tazyik ve ihlâl etmek istidadında bir yük olduğu söylenilmiş ve 1928 mukavelesinin revizyonu talep edilmiştir. Yine bu temaslar esnasındadır ki hâmillerin mümessilleri 1928 mukavelesinin hukukî bünyesinde rahneler açan münakaşalara kapılmaktan kurtulamamışlardır.

Hükûmetin, borçlar meselesi muvacehesinde, politikası, sistematik olarak, 1928 mukavelesinin revizyonunu istihsal etmek gayesine matuf idi. Hükûmet bir taraftan hâmiller mümessilleri ile müzakereye devam ve onların memleket vaziyetini tetkik etmek üzere bir mütehassıs celbedilmesi hakkındaki tekliflerini kabul ederken de bu politikanın icaplarını yerine getirmekte idi.

Bir mütehassıs celbini kabul ettik ve onun tetkiklerini bitirmesine intizaren 1928 mukavelesinin tahmil ettiği teahhütlerin 1/3 ünün ödenmesi esasını da onlara kabul ettirdik. Bu, 1923 mukavelesinin derpiş etmediği bir sureti tesviye ve bizzat hâmiller mümessillerince nihayet kabul edilen bir sureti hal olduğuna göre, borçlar mevzuunda, mukavele haricinde, yeni bir statuko tesis etmek noktasından ehemmiyetli bir merhaleidir.

Mütehassıs nazarında bütün dava kambiyo müzayakası ile izah edilebilir bir keyfiyet idi. Bu davanın halli için ihracat ticaretinin artması ve bunun için de asgarî iki sene olmak üzere her halde uzun olmayan bir tanzim devresinin geçmesini beklemek ve nihayet 1928 mukavelesini aynen tatbika başlamak lâzımdır.

İşte bu görüşlere müstenit olarak ki hâmillerin mümessilleri hükûmete 1928 mukavelesi dahilinde muvakkat bir rejimin teshilâtını teklif ettiler.

Bütün bu temaslar ve karşı tarafın değişmez görüşü bize bir kere daha gösterdi ki Osmanlı borçları davasının bize ve onlara göre telâkisi keskin bir tezat mahiyetini muhafaza etmektedir.

Biz 1928 mukavelesinin tatbikına devam edildikçe memleket iktisadiyatının tehlikeli bir yola girmekten kurtulamıyacağını söyledik ve onlara bu hakikatin mesnetsiz bir iddia olmadığını ispat eden deliller gösterdik. Hakikati gördüler. Fakat anlamaz görünmekte ısrar ettiler. İşte bunun üzerinedir ki Hükûmet meclise çektiği bir telgrafla memleketin malî tamamîyet ve masuniyetini tehdit edici her teşebbüse karşı çok hassas olduğunu bildirdi ve o zamandan beri, Osmanlı borçları meselesini, 1928 mukavelesindeki mahiyetleri ile, kabul etmemek kararını aldı.

Böyle olmakla beraber Hükûmet Osmanlı borçları meselesini âdil bir hal suretine raptetmek arzusundan ve her vesile ile de bu maksadın tahakkukuna hizmet edecek teşebbüslerde bulunmaktan ayrılmış değildir. Hâmiller, uzun muhabereleden sonra, Ankaraya beş mümessilden mürekkep bir heyet gönderdiler. Hükûmet bu heyetle müzakereye sabık Maliye vekili, İzmir mebusu, Saracoğlu Şükrü Beyefendiye memur etti. 16 mayıs 1931 de başlayan ve 28 mayıs 1931 tarihine kadar devam eden müzakerelerde Hükûmet murahhası iktisadî ve malî müşkülâtı tevsik eden delilleri ortaya koyduktan sonra, hâmiller mümessillerine 1928 mukavelesi yerine yeni bir anlaşma ikamesi suretile katî bir tesviye teklif etti. Hükûmete nazaran bu katî tesviyede esas, 1928 mukavelesinin tahmil ettiği tediyelerin ehemmiyetli mikyasta tenzili ve değişmeyen sabit bir yıl taksiti olarak ta 800 000 liranın kabulü idi. Teklifimize nazaran bu 800 000 liralık yıl taksiti itilâfî takip edecek ilk iki sene zarfında yüzde elli mikyasında ve Türk lirası olarak tediye edilecek ve inkân dairesinde de kambiyoya tahvil olunacaktır. Diğer yarısının tediyesi ise talik olunacaktır. Hâmillerin murahhasları muvakkat bir kolaylık olmak üzere 1928 mukavelesinin derpiş ettiği yıl taksiti üzerinden 1 milyon İngiliz lirasının kayıtsız ve şartsız transfer edilmesi ve mezkûr mukaveleye göre olan yıl taksitinin bakiyesinin de hâmiller lehine bütçemize it'hal olunması şeklini kabul edebileceklerini ifade ettiler.

Müzakeratın devamı esnasında Hükûmet katî ve devamlı bir tesviyede ısrar etti. Hâmillerin mümessilleri ise böyle bir tesviye suretini hâmillere arzedeceklerini bildirdiler.

Müzakerat bu şerait ve vaziyet içinde talik edildi ve keyfiyet bir tebliğ ile ilân olundu (29 Mayıs 1931).

Hükümet 16 Haziran 1931 tarihinde yeni bir itilâfın aktine kadar her ay borçlar hesabına 620 000 Türk lirası tediye edebileceğini Borçlar Meclisine tebliğ etti. Bu karar ve tebliğ Meclisin mükerrer itirazlarına ve protestolarına vesile verdi ve Meclis bu kısım tediyeata ancak "alelhesap tediyeat", mahiyetinde addedebileceğini bildirdi. Hükümet, müzakerat müsbet ve tammin edici bir neticeye varıncaya kadar bu statükoyu muhafaza edeceğini ve büyük müşkülât bahsına tediye etmekte olduğu miktarlar haricinde kendini hiç bir taahhüt ile bağlı görmemekte olduğunu ifade etti.

Hükümet bu bisut muhaberata ve hâmileler aleyhine neticeler tevhit eden vaziyete nihayet vermek ve borçlar meselesine iki tarafın menfaatlerini koruyan bir tesviye şekli bulmak hususunda samimî emelile, talik edilen müzakeratın yeniden başlamasına taraftar olduğunu bildirdi ve borçlar Meclisini müzakereye davet etti (14 Teşrinisani 1931). Buna cevaben Meclis Hükümetle müzakerata girişmeğe amade olduğunu bildirerek müzakeratın Pariste cereyanının kabulünü ve bu maksatla Hükümet Murahhasının Parise izamını rica etti.

Hükümet Murahhası olarak Parise giden Saracoğlu Şükrü Bey ile hâmilelerin mümessilleri arasındaki müzakerat 26 Kanunusani 1932 tarihinde başlamıştır.

Müzakeratta ilk mübâkaşa edilen nokta, itilâfın muvakkat veya daimî mahiyeti haiz olması meselesi idi. Hâmilelerin mümessilleri evvelâ, ilk tezlerine sadık kalarak, Türkiyenin halen içinde bulunduğu iktisadî müşkülât devresine tekabül edecek bir muvakkat anlaşma esasında ısrar etmişlerdir. Bize göre muvakkat rejim ise, yeni esaslara müstenit daimî bir itilâfın ilk müşkül senelere tekabül edecek muayyen bir devresi için talep edilen bir kolaylık mahiyetinde idi.

Bu yeni anlaşmada gözden kaçırmayacağımız esaslı bir nokta, filhakika, Devletin itibarını sıyanet etmek endişesi idi. Devlet itibarının masuniyet ve kuvveti de evveleminde taahhüt edeceğimiz tediyeatın muntazam yapılabilmesine bağlı idi. Buna nazaran evvelâ daimî rejim için tesbit ve kabul edilecek yıl taksitinin, Türkiyenin tediye siyasile mütenasip olmasını, diğer taraftan da gerek dünya iktisadî vaziyetinin, gerek Türkiyeye has iktisadî şartların emrettiği bir zaruret olarak, yeni itilâfın ilk senelere munhasır olmak üzere bir tenzilatlı tediye devresini de ihtiva etmesini istedik. Hükümet, hâmilelerin mümessillerine bu teklifleri yaparken yine Devletin itibarını korumak mülâhazasıyla, Türkiyenin, mütedavil Osmanlı tahvillerindeki hissesine mukabil müstakil Türk tahvilleri ihraç etmek tasavvurunda olduğunu da ileri sürmüştür.

Hükümetin bu üç mevzudaki teklifleri müsbet olarak şunlardır:

- 1 - Daimî rejim için sabit ve değişmez bir yıl taksiti olarak takriben 620 000 altın Türk lirasının tediyesi,
- 2 - Beş senelik bir intikal devresi zarfında bu yıl taksitinin nisfının transferi,
- 3 - Mütedavil Osmanlı tahvillerindeki türk hissesinin derhal yüzde sekiz faizli ve 50 senede ifalî yeni tahvillere raprı.

Elli senelik bir itfa devresinin istilzam edeceği itfa payının ve servis masraflarının Devletçe ayrıca kabul edilebileceği ,yani 620 000 altın liralık yıl taksitine zamimeten tediyesinin derpiş olunabileceği de ihsas olunmuştu. Hükümetin yıl taksitine müteallik olan bu teklifine karşı hâmilelerin mümessilleri daima bir milyon altın lirayı ehemmiyetli mikyasta tecavüz eden bir talepte ısrar etmişler ve nihayet istikrazların muhtelif tediye akçelerinden sarfı nazar ederek kâğıt Fransız frangı ile tediyesi esası dahilinde elde edilen 937 000 altın liralık bir yıl taksiti etrafında uzlaşmağa temayül edebileceklerini ihsas eylemişlerdir. Hükümet Murahhasının bu yıl taksitini terkip eden anasırda teknik olarak yapılabilmesi mümkün olan tadilatı istemekteki ısrarı üzerine, hâmileler eski istikrazların vasatî faizinin balığ olduğu yüzde 4,28 nisbetinin yüzde dörde tenziline ve nihayet Lozan ahitnamesile (20) ve 1928 mukavelesile de (30) sene zarfında itfası derpiş olunan mütedahillerin (50) senede tesviyesine muvafakat etmişlerdir. Yıl taksiti, bu tadilata rağmen, 830 000 lira etrafında bir rakamdan aşağıya düşmemiş, bu miktar ise memleketin tediye ve transfer sırasına göre Hükümetçe sayanı kabul addolunmamıştır.

Bütün teknik anasırın nazarı itibare alınmasına ve teknik esaslar dairesinde mümkün olabilen

bütün tadilatın yapılmasına rağmen Hükûmetin kabule temayül edebileceği bir yıl taksiti elde edilememiş olması neticesindedir ki, murahhasımızca yıl taksitinin ancak imkânlarımızla mütenasip addedebileceğimiz bir miktarda tesbitinde ısrar edilmiş ve yıl taksitinin borç resülmaline göre değil, bilâkis borç resülmalinin berveçhi peşin malûm bulunacak olan yıl taksitine göre hesap olunması esas ileri sürülmüştür.

Hükûmetin, faiz nisbetinin yüzde sekiz olarak tesbitinden beklediği faideye gelince: bu, mahdut bir borç nominali elde etmek mülâhazasile ifade edilmek lâzımgelir. Faiz meselesi Hükûmet murahhasile hâmiller mümessilleri arasında uzun ve mükerrer müzakerelere mevzu teşkil etmiştir. Hâmiller mümessilleri daima yüzde altı faiz üzerinde ısrar etmişlerdir. Karşı tarafın bu ısrarının aşıkâr sebebi ise, aynı mülâhazayı kendi zaviyelerinden ölçerek, borç nominalini yükseltmek emeli idi. Filhakika faiz seviyesinde her yüzde yarım tenzil borç nominalinde takriben yarım milyon altın liralık bir tezayüt tevhit etmekte idi. Hâmiller, Türkiyenin müstakbelde iktisadi ve mali siasının artması ve itibarının yükselmesi ve binnetice yeni türk tahvilâtının borsa fiatlarının başabaşı bulması ile Hükûmetin «başabaş erken tediye» teklif etmesini derpiş ederek böyle bir ihtimalden, yani Hükûmetçe yüksek bir borç nominalinin ödenmesinden istifade etmek istemişlerdir.

Yıl taksitinin 620 000 altın Türk lirası olarak tesbiti ve yeni tahvilâtın yüzde sekiz tipinden olması hakkındaki tekliflerimize hâmiller temayül etmemişlerdir. Hâmiller aynı zamanda ve her halükârda muayyen bir müddet zarfında yeni tahvilâtın «erken tediye» ye veya «konversiyon» a tâbi tutulmaması hakkında Hükûmetçe bir teahhüdün kabulünü ve yeni tahvilâtın da altını natık olmasını istemişlerdir.

Hükûmetin bu son talep muvacehesindeki kararı yeni tahvilâtta altın kaydinin reddedilmesi olmuştur. Maamafih Hükûmet altın kaydini reddetmekle beraber hamillere yıl taksitinin altın türk lirası olarak ifade edilmesini ve borç servisinin de Fransız frangile yapılmasını kabul edebileceğini bildirmiş ve Fransız frangı tediye akçesi olarak kabul edildikten sonra bu paranın altına nazaran kıymetinde hâdis olabilecek temevvüçlerden doğacak muhtemel farkın Devlet lehine fevkalâde itfalara tahsis olunmasını istemiştir. Hâmiller mümessillerinin tediye akçesi mevzuundaki ısrarları karşısında Hükûmet Fransız frangından başka borçlar meclisinde, lüzum görüldüğü zaman, intihap olunabilecek tek ikinci bir tediye akçesini de kabule temayül edebileceğini ihsas etmiştir.

Tediye akçesi mevzuu bu son esas dairesinde halledildikten sonra Hükûmet daimi rejimin yıl taksiti olarak, bilûmum masarif dahil olduğu halde, nihayet 700 000 altın türk lirasını kabul ve faizin de yüzde yedi buçuk olmasına muvafakat edebileceğini bildirmiştir.

Hükûmetin bu noktai nazarına karşı hâmillerin mümessilleri, kabul edilmiş olan altı senelik muvakkat devrenin ilgası ve derhal tam tediyeye başlaması kaydıla 800 000 altın liralık bir yıl taksitine muvafakat edebileceklerini ihsas etmişlerdir.

Borç servisinde bir muvakkat devrenin müdahalesi mukarrer bulunmuş olduğuna nazaran, murahhasımız bunun basit bir iskonto amelîyesinin mevzuu olmak suretile ilga edilebileceğini ve Hükûmetin, esas itibarile bu tesviye suretine de muarız olmadığını söylemiştir. Borç servisine, tenzilatlı tediye yerine, tam tediye ile başlamak, filhakika, ihraç edilecek yeni tahvilâtın tabii üzerinde iyi tesirler yapmak istidadında olan bir keyfiyetolarak mülâhaza edilmiştir. Derhal tam tediyeye başlamak hususundaki muvafakatimize binaen yapılan iskonto neticesinde yıl taksiti takriben 100 000 liralık bir tenezzüle uğramış ve tarafeyn bu suretle 700 000 altın liralık taksitinde ittifak etmiştir.

Müzakeratın bu safhasında hâmiller mümessilleri, “Fenerler avansları” denilen avanslardan Türkiyeye isabet eden ve Hükûmetle bu avansların alacaklıları arasında müzmin bir ihtilâf mevzuu olark kalmış olan borç hissesinin de, Osmalı borçlarındaki Türk hissesinin katî bir tesviyeye raprı münasebetile halledilmesi teklifini ileri sürmüşlerdir. Hükûmet murahhası, üzerinde ittifak edilmiş olan 700 000 liralık yıl taksiti haricinde yeni hiç bir külfet kabul etmemek kaydı ile Hükûmetin böyle bir anlaşmaya muarız olmayacağını bildirmiş ve alâkadarlarla cereyan eden müzakereler neticesinde 200 000 nominal lira olarak tesbit olunan “Fenerler avansları” borcunun da Osmanlı borçlarındaki Türk hissesini temsilen ihraç edilecek tahvilâtla katî olarak tesviyesi şekli takarrür

etmiştir. Bu anlaşmaya nazaran Hükümet bu tesviye şeklini kabul etmekle, bidayeten Osmanlı borçlarındaki hissesine mukabil ihracını deruhde eylediği tahvilât nominalinden fazla bir nominal kabul etmemiş olduğu gibi borç servisi için takarrür etmiş olan yıl taksiti haricinde de üzerine her hangi yeni bir yük almış değildir.

Bu mutabakatın husulünden sonra murahhasımız borçlar meclisince tanzim ve neşredilmiş olan senelik raporlardaki blâncılara nazaran meclis elinde bulunan ve esas itibarile Türkiye Hükûmetine rücu etmesi icap eden bazı menabiiin de ilk altı sene zarfında Türkiye Hükûmetince tediyesi kabul edilen noksan yıllık bağığlerine ilâve olunarak tam yıl taksitinin Hükûmete yeni bir külfet tahmil etmeksizin tediyeye olunabilmesi için Hükûmet emrine amade tutulmasını istemiştir.

Mümessiler uzun ve çetin mukavemetlerden sonra Türkiyeye avdet etmesini beklediğimizden dolayı şimdiden iadesini istediğimiz "Trablusgarp" ve "İhtiyat akçeleri"ni, bunların faiz hasılatını, Hükûmetçe yeni itilâfın husulüne intizaren icra edilmiş olan 1/3 nisbetindeki tediyatından hâmillere tevzi edilmeyerek kalmış olan mebalığı ve 1932 - 1933 mali senesi bütçesindeki tahsisatı ve diğer müteferrik mekâbiden gelen paraları tevhit ederek Türkiye Hükûmeti emrine amade bulundurmayı kabul etmişlerdir.

Bu suretle elde edilen meblağdan (Merbut müzeyyel mukavelenin birinci maddesine müracaat) evvelâ yeni tahvilâtın ihracı ve eksikleri ile tebdili ameliyelerinin istilzam edeceği masraflar ile meclisin cari sene aidatı ifraz olunduktan sonra yeni itilâfın hâmillerce kabulünü kayıt ve tesbit etmek maksadile hâmillere vâki olacak tediyat te'rik olunacak ve bakiyesi de Türkiyenin tenzilâtlı tediyeye devresi zarfında ödemeği kabul etmiş olduğu miktarlar ile bu devrenin berveği maruz ilgası neticesinde tediyesi iktiza eden 700 000 altın liralık yıl taksiti arasındaki farkın itmamına tahsis olunacaktır. (Merbut müzeyyel mukavelenin on birinci maddesine müracaat).

*
*
*

Müzakeratın bu safhasında meydana gelen "Prensip itilâfı" 14 kânunuevvel 1932 tarihinde imza edilmiştir.

«Prensip itilâfı» ile tesbit edilmiş olan esaslara göre Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, ikramiyeli Rumeli demiryolları tahvilieri haricindeki, bilûmum Osmanlı istikrazlarının berhayat olan tahvilieri üzerindeki Türkiye hissesini temsilen 7 979 500 altın liralık yeni bir resülmal ile « fenerler avansları » ndaki Türkiye hissesinin kati tesviyesi için kullanılmak üzere 200 000 altın liralık bir itibari resülmal kabul etmiş bulunuyordu.

Müzakerat esnasında, hâmiller mümessillerinin müteaddit taleplerimize rağmen noktai nazarlarından feragat etmemiş olmaları hasebile, ikramiyeli Rumeli demiryolları tahvilieri umumî anlaşmaya ithal edilememiş ve bu tahvilât Osmanlı borçlarından mesul olan bilûmum Devletler arasında müşterek ve 1923 mukavelesinde derpiş olunan rejime tâbi bir borç mahiyetinde ipka edilmiştir.

Bu esas dairesinde tesbit edilmiş olan «prensip itilâfı» hükümlerine nazaran 700 000 altın liralık ilk yıl taksiti berveği zir inkisam etmekte idi.

	Altın Türk lirası
1 — Borçlar meclisinin senelik aidatı	29 450
2 — Yeni borcun faizi	613 464
3 — ikramiyeli Rumeli demiryolları tahvilâtının servisi	30 686
4 — Borcun servis masrafları ve banka komisyonları	10 550
5 — Borcun itfa servisi	15 850
	Vekûn 700 000

İmparatorluk borçlarından mesul devletler arasında müşterek mesuliyet mevcut olmaması ve bilkassa diğer borçlu devletlerin ademi tediyelerinden Türkiyenin mali itibarının da haleldar olması ihtimallerini bertaraf etmek mülâhazasile Hükûmet, «prensip itilâfı» na rağmen ikramiyeli Rumeli demiryolları tahvilâtının da umumî anlaşmaya ithal olunmasında ısrar etmiştir.

Bu hususta yeniden cereyan eden müzakereler talebimizin Hâmiller mümessillerince kabulü ile

neticelenmiş ve 1928 mukavelesinde 6 302 000 nominal liralık resülmal ile münderiç bulunan bu borç ta, (30 686) altın liralık bir yıl taksiti esasından (398 843) altın liralık yeni bir borç nominali ile umumî anlaşmağa ithal olunmuştur ki bu suretle Osmanlı dıyunu umumiyesinden Türkiye ye isabet eden borcun kâffesi ile «fenerler avansları» ndan kezalik Türkiye hissesine mürettep borcun tamamına karşılık olmak üzere kabul ettiğimiz borç ceman 8 578 343 altın türk lirasına balığ olmuştur.

İzah olunan esaslar ve umumî hatlar dairesinde tesbit olunan itilâfname Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti namına murahhas Saracoğlu Şükri Beyefendi ile Hâmilleri temsil eden zevat arasında 22 nisan 1933 tarihinde Pariste teati ve imza olunmuştur.

B.- İtilâfnamenin tahlili

İtilâfname yeni borcun servisine müteallik daimî hükümleri ihtiva eden bir mukavelename ile işbu mukavelenamenin tatbik mevkiine vazını temin edecek muvakkat hükümleri muhtevi bir müzeyyel mukavelenameden mürekkeptir.

Bu iki vesikannın hükümleri berveçhi zir tahlil edilmiştir:

1 - Mukavelename

Madde 1 — Müzeyyel mukavelenin altın maddesinde gösterilen bilûmum Osmanlı borçlarından ve (fenerler avansları) denilen avanslardan Türkiye ye isabet eden hisseyi tensilen Hükûmetin, umumî itibarî resülmali 962 636 000 Fransız frangı olan yeni tahviller ihraç edeceğine dairdir.

Bu itibarî resülmalin müfredatı berveçhi zirdir:

	Fransız frangı	Altın Türk lirası
a) Uzun vadeli istikrazlar ve mütedahiller	895 436 000	7 979 504
b) İkramiyeli Rumeli demiryolları tahvilleri	44 757 000	398 843
c) Fenerler avansları	22 443 000	199 996
Yekûn	962 636 000	8 578 343

Madde 2 — Yeni tahvillerin evsafını tarif eden bu maddeye nazaran yeni tahviller, beynelmilel mahiyetleri itibarile, Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak yazılacak, hâmiline muharrer olarak ve azamî (50) senelik bir müddet zarfında itfa edilecektir. Yeni tahviller, her yıl yarı yarıya 25 mayıs ve 25 teşrinisanide vacibüttekiye olmak üzere, senevi yüzde 7 1/2 faiz getirecek ve tahvillerin birinci kuponunun vadesi 25 teşrinisani 1933 tarihinde gelecektir.

Emisyon, beherinin itibarî resülmali (500) Fransız frangı olmak ve muhtelif renkte üç tranşa ayrılacak üzere 1 925 272 adet birlik tahvilden ibaret olacaktır.

Heyeti murahhasamız, daima, ihracı mukarrer yeni tahvillerin tranşlara ayrılması noktai nazarını müdafaa etmiştir. Emisyonun tranşlara ayrılması hakkındaki talebimizin sebep ve mantığı, Hükûmete, işine elverdiği zaman dilediği tranş «erken tekiye» veya konversiyon veyahut itfaya tâbi tutabilmek ihtiyarını temin etmek idi. Hâmillerin mümessilleri yeni emisyonun tranşlara ayrılması fikrine, esas itibarile, mütemayil bulunmuşlardır. Ancak emisyonun tranşlara inkisamının onlara göre telâkkisi, Fransa Maliye nezaretinin mütedahiller bonolarının yeni tahvilâta kalbedilmesi münasebetile Fransada vergiye tâbi tutulması ve aynı zamanda halen, mahiyetleri ve menşeleri itibarile, münhasıran alman borsalarında muamele görmekte olan bir takım eski Osmanlı istikrazlarının ademi tefriki halinde, fransız borsalarında da muamele görmeleri ve binnetice bu alman istikrazları tahvilâtının tedricen Fransız hâmilleri eline intikaline mâni olmak mülâhazasile tedbir almak istemesinden mülhem olmuştur. Bu mesele heyeti murahhasamız ile Hâmillerin mümessilleri arasında uzun müzakerelere mevzu olmuş ve nihayet türk noktai nazarını da tatmin eden bir şekilde halledilmiştir.

İkinci maddenin ikinci paragrafı emisyonun inkisam edeceği tranşları göstermektedir. Tranş-

lar ve bunların taallük ettiği eski istikrazlar aşağıda arzedilmiştir:

Birinci tranşa dahil eski istikrazlar:

Düyunu muvahhide
1890 osmaniye
Tömbeki
40 000 000 franklık Şark şimendiferleri
% 5 1896 istikrazı
1902 gümrükler
% 1 1904
% 1 1901 - 1905
% 1 1908
% 1 1909
Soma - Bandırma
Hüdeyde - San'a
Konya ovasının irva ve iskası
% 5 1914 istikrazı
% 5 1928 Hazine bonoları konsolit tahvilleri
İkramiyeli Rumeli demiryolları tahvilleri
Fenerler avansları

İkinci tranşa dahil eski istikrazlar:

% 1 1903 saydi bahri istikrazı
Bağdat (Birinci tertip)
Tehizatı askeriye
Bağdat (İkinci tertip)
Bağdat (Üçüncü tertip)
1911 gümrükler

Üçüncü tranşa dahil borçlar:

Mütedahiller bonoları A Tertibi
» B »
» C »

1. 925. 272 adet birlik tahvilden terekküp edecek olan bu üç tranşın itibarı resülmalleri ile te-kabül ettikleri tahvillerin adedi ve numaraları berveği zirdir:

Tranşlar	İtibarı resülmal		
	Fransız fransı	Tahvil adedi	Tahvillerin numaraları
Birinci	715 352 000	1 430 704	1 den 1 430 704 e kadar
İkinci	146 741 000	293 482	1 430 705 ten 1 724 186 ya kadar
Üçüncü	100 543 000	201 086	1 724 187den 1 925 272 ye kadar
Yekün	962 636 000	1 925 272	1 den 1 925 272 ye kadar

Bidayeten, ihraç edilecek yeni tahvillerin biner franklık birlik tahviller halinde tedavüle çıkarılması derpiş olunmuş iken, millî tasarruf ve sermayenin de alâka ve iştirakini kolaylaştırmak ve Devlet borcu tahvillerinin vatandaşlara da intikal edebilmesi imkânlarını hazırlamak için birlik tahvillerin beşyüz franklık olarak ihracı tercih olunmuştur.

Aynı maddenin üçüncü paragrafı yeni tahvillerin 1 haziran 1943 tarihinden evvel «erken tediye» ye veya «konversiyon»a tabi tutulmayacaklarını natıktır. Yeni mukavele ile mühim mikyasta feda-

kârlık ihtiyar etmiş olduklarını ileri süren hâmiller yeni tahvilâtın süratle ve kısa bir zamanda başa-baş erişmesi ihtimalini derpiş ederek Hükümetçe vaki olabilecek bir «erken tediye» teşebbüsünden ayrıca mutazzar olmamak mülâhazası ile bu hükmün mukavelede yer almasında ısrar etmişlerdir. Dünyanın iktisadî şartlarının ve beynelmilel sermaye piyasalarındaki istikrarsızlığın on sene-den evvel bir “Erken tediye” veya “Konversiyon” a tevessül olunmasına müsaade edemeyeceği tahmin edildiğinden bu kaydın kabulünde mahzur mülâhaza edilmemiştir. On senelik vadenin hitamında Hükümet her hangi bir faiz vadesinde tedavülde bulunan tahvillerin tamamı veya bir kısmı için “Erken tediye” veya “Konversiyon” teklif edilmek hakkına malik bulunacaktır.

Madde 3 — Yeni tahvillerin tediye akçesi hakkındadır:

Yukarıda müzakere safhalarına taallük eden izah arasında bilmünasebe arz edilmiş olduğu gibi hâmiller mümessilleri, bidayeten, yeni tahvilâtın altın kaydını natık olmasını talep ve taleplerinde de uzun müddet ısrar etmişlerdir.

Müzakeratın en ehemmiyetli mevzularından birini teşkil etmiş olan tediye akçesi meselesinde Hükümet sadece Fransız frangı ile iktifa edilmesini düşünmüş ve teklif etmiş, fakat hâmiller mümessillerinin dünyaşumul para kararsızlığı ile kabili izah olabilen hassasiyetleri karşısında ve itilâf zemininden ayrılmamak mülâhazası ile diğer bir tek tediye akçesini de esas itibarile kabul etmiştir.

Bu ikinci akçeyi, meclis, faydalı olduğuna hükmettiği zaman, serbestçe seçebilecektir. Ancak böyle olmakla beraber hâmiller diledikleri zaman bu iki akçeden biri veya diğeri ile tediye talep edebilmek ihtiyarına malik olamayacaklar ve alacaklı buldukları meblağların, ait oldukları vade için, evvelden tayin edilen akçe ile tediyesini talep edebileceklerdir. Muayyen şerait altında iki nevi tediye akçesi derpiş edilmiş olmasına rağmen hâmillere, tediye akçesini intihap etmek hiyarı verilmiş değildir. Tediye akçesine müteallik ilk ehemmiyetli esas budur.

Mukavelenin bu maddesinin metni, 14 kânunuevvel 1932 tarihli «prensip itilâfı» nın ikinci maddesinin metninden farklıdır. Bir cüzü mütemmim olarak 22 nisan 1933 tarihli itilâfnameye rapt edilmiş olan 22 nisan 1933 tarih ve 1/1736 numaralı mektup muhteviyatından da anlaşıldığı gibi, Fransa Maliye nezareti, Hükümetimizle hâmiller arasında cereyan eden müzakerelere yabancı kalmak istemekle beraber, 14 kânunuevvel 1932 tarihli «prensip itilâfı» nın, yeni tahvillerin tediye akçelerine mütedair bulunan ikinci maddesini, Fransız frangının tenezzülünü sarîh tabirlerle derpiş eylemekte olduğu için, kabule imkân görememiş, ve müzakere komitesi prensip itilâfının 2 nci maddesi yerine aynı hüküm ve manada olduğu kaydile mukavelenin üçüncü maddesinin metnini teklif eylemiştir. Heyeti murahhasamız imza ve teati edilmiş bir vesikanın en ehemmiyetli unsurlarından biri olan bu maddenin yeni bir madde ile değiştirilmesi hakkındaki teşebbüse karşı çok hassas olmuş ve «prensip itilâfı» ile temin edilmiş olan menfaatleri feda etmeğe hiç bir zaman ve hiç bir veğhile muvafakat edemeyeceğini bildirmiştir. Neticeten bu hakkımız temin edilmiştir.

Gerek bu mektup, gerek bu mektubun 1 numaralı melfufu olan yeni mukavele maddesi ve gerek 2 numaralı melfufu olan «prensip itilâfı» ndan müstahreç ikinci madde ve gerek bunların itilâfnamenin mütemmim cüzü olduğunu tanıyan imza zabıtnamesi takdim kılınmış olan itilâfnamenin sonunda münderiç bulunmaktadır.

Buna nazaran gerek Fransız frangının, gerek intihabını müteakip, diğer akçenin veya her iki akçenin kıymetinde altına nisbetle kanunî bir tezayüt (revalorisation) husulü halinde hâmiller bu kıymet tezayüdünden istifade edemeyeceklerdir. Buna mukabil akçe kıymetinde kanunî tenezzül (dévaluation légale) yahut mecburî tedavüle veya diğer sebeplere binaen filî sukut vukuu halinde tahviller, kıymeti en az tenezzüle veya en az sukuta uğramış akçe ile tediye edileceklerdir. Yıl taksiti her zaman altın olarak veya altın esası üzerinden tediye edileceğinden tahvillerin tediye akçelerinin kıymetindeki tenezzül veya sukuttan hâsıl olabilecek her fark fevkalâde itfalarda kullanılacaktır.

Madde 4 — Yeni tahvilâtın itfasına dairdir. İtfa müddeti esas itibarile (50) sene olarak tesbit edilmiştir. Ancak borsa fiatlarının düşüklüğü, ucuz mübayaalar ve nizamî itfa payının, tediye akçelerinin kıymetlerindeki temevvüçlerden dolayı yıl taksitlerinden hâsıl olabilecek farklardan

mütevellit olarak artması ve fevkalâde itfalara tahsis olunması gibi âmillerle itfa müddetinin kısalması memuldür.

Madde 5 — Müruru zaman mehillerine mütealliktir ve ahkâmı umumiyemize muvafıktır.

Madde 6 — Yeni tahvillerin Türkiyede vergi muafiyetine dair olup 1928 mukavelesinden alınmıştır. Yeni tahvillere vergi muafiyeti tanımaktaki mülâhazamız, tahvilâtın ve kuponların tediye-sini Türkiyede temerküz ettirmek suretile piyasalarımıza menafi temin etmek mülâhazasıdır.

Madde 7 — Yeni tahvilâtın tediye ve borsaya kayıtları hakkındadır. Tediye ve borsa mahalli olarak belli başlı beynelmilî muamele merkezleri kabul edilmiştir.

Madde 8 — Mali servise müteallik olan bu maddenin hususiyeti Cümhuriyet merkez bankasına yeni borcun umumî servisinde mütebarız bir rol tanımış olmasıdır. Maddede zikri geçen diğer müessesat ötedenberi Osmanlı düyunu umumiyesinin mali servisiyle tanzif edilmiş olan müesseselerdir. Bu madde mucibince meclis tediye edilen kupon ve tahvillerle itfa için mübayaa olunan tahvilleri kontrol ettikten sonra Hükûmetin emrine âmade bulunduracaktır.

Madde 9 — Yeni tahvillerin mali servisi için Hükûmetçe verilecek komüsyonlar aşağıdaki nisbetlerle tesbit edilmiştir:

a) Faiz servisi: beher birlik kupon için asgarî miktar 0,12 1/2 Fransız frangı olmak üzere hâmile tediye edilecek gayri safi meblâğın yüzde 1/2 si; (1928 mukavelesine nazaran kupon tediye komisyonu beher birlik kupon için asgarî 0,125 frank ve azamî 0,25 frank olmak üzere kuponların gayri safi baliğinin yüzde 1/2 si idi.)

b) İtfa servisi: beher birlik tahvil için asgarî miktar bir fransız frangı olmak üzere borsada mübayaa fiyatının veya kur'ada çıkmış olan tahvil için tediye olunan gayri safi meblâğın yüzde 3/8 i; (1928 mukavelesine nazaran amortisman komisyonu beher birlik tahvil için asgarî 1,5 frank olmak üzere yüzde 3/8 idi.)

Bu maddenin ikinci paragrafının mevzuunu teşkil eden cari servis masraflarına gelince: 1928 mukavelesinin ilk tatbikat senesi zarfında tediye komisyonları ve cari servis masrafları karşılığı olarak ihtiyar edilen külfet takriben 22 300 sterline baliğ olmuştur. Tedavülde bulunan Osmanlı tahvillerinin istirdadı ile bunların yerine ikame edilecek yeni türk tahvilâtının adeden mühim mikyasta tenakus edeceği nazarı dikkate alınarak yeni itilâfnamenin ilk dört tatbikat seneleri için mak-tuan 10 550 altın liralık bir meblâğ tahsis edilmiştir. Beşinci seneden itibaren bu meblâğın kul-lanılmamış olacak bakiyesi Hükûmete iade edilecek ve iade olunması iktiza edecek olan bu bakiye senede 3 000 altın türk lirasından az olmayacaktır.

Fasıl — 3

Yıl taksitinin tediyesine müteallik hükümler

Madde 10 — Bu madde yıl taksitinin baliğini, tediye akçesini ve yıl taksitinin sureti sarfını tayin eder.

Bu maddeye nazaran Hükûmet, yeni tahvillerin tamamile itfasına kadar 1 hazirandan başlayıp müteakır senenin 31 mayısında biten her malî sene için Meclise cem'an (700 000) altın liralık bir yıl taksiti ödeyecektir. Bu yıl taksiti aşağıda gösterilen anasırı ihtiva eder:

Tahsisi	Altın Türk lirası
Borçlar meclisinin senelik aidatı	29 450
Yeni tahvilâtın faiz ve amortisman karşılığı	660 000
Servis bankalarının komisyonları servis masrafları	10 550
Yekûn	700 000

Yıl taksiti 350 000 altın Türk liralık iki müsavi yarı yıl taksitine ayrılacak, birinci yarı yıl taksitinin borçlar meclisine tediye vadesi her 25 teşrinievvel, ikincinin meclise tediye vadesi de bunu takip eden her 25 nisan tarihi olacaktır.

Yıl taksitlerinin ifade olunduğu Türk altın lirası binde 916²/₃ kanunî ayarında ve 7,21657 gram

vezninde hâlis altından müteşekkil Türk altın lirasıdır. Ancak tatbikatta Türk altın lirasının rayici olmadığından yıl taksiti mukavelenin üçüncü maddesinde bahsi geçen tediye akçelerinden meclisçe muayyen bir yarı yıl sonu vadesi için gösterilmiş olanı ile tediye ve muhafaza olunacaktır.

Borçlar meclisi her yarı yılın başlangıcından evvel Hükûmetin mevzu bahis yarı yıla ait her türlü borçtan kurtulması için intihap edilmiş akçe ile ödeyeceği meblâğı Hükûmete bildirecektir. Bu tebliğ 1 haziranda başlayan yarı yıllar için ona tekaddüm eden 10 mayısta ve 1 kânunuevvelde başlayan yarı yıllar için de ona takaddüm eden 10 teşrinisanide yapılacaktır. İntihap edilmiş olacak akçe altına kabili tahvil bir akçe ise Hükûmetin ödeyeceği yarı yıl taksitinin baliği bu akçenin yukarıda tarif olunan altın Türk lirası ile kanunî muadeletine göre hesap ve tesbit edilecektir. Şayet bu suretle intihap ve Hükûmete tebliğ edilen akçe, Hükûmete vaki işardan sonra kıymetini kaybederse, yani altın Türk lirasına karşı paritesi dışarı tagayyür olur ve bir altın Türk lirası, intihap edilmiş olacak paranın muayyen ve sabit olan teaddülünün ifade ettiği miktardan fazla bir mübadele kudreti temsil etmeğe başlamış bulunursa, bidayeten meclisçe tayin edilmiş olacak meblâğ artmıyacaktır.

Meclisçe seçilen akçe Hükûmete tebliğ anında % 25 ten dun bir mikyasta kıymet kaybetmiş bulunursa Hükûmetin yarı yıl taksiti olarak ödeyeceği meblâğ maden altınının, yukarıda zikri geçen tebliğ tarihlerinde (yani 10 mayıs ve 10 teşrinisanide) başlıca cihan piyasasındaki (halen Londra) rayici esası üzerinden hesap edilecektir. Bununla beraber Hükûmetin muayyen bir yarı yıl zarfında yatırmış olacağı paraların tediye tarihlerinde hesap edilen kıymeti, altın Türk lirası ile ifade edilen yarı yıl taksiti baliğine müsavi olduğu takdirde Hükûmet o yarı yıla ait her türlü borçtan kurtulmuş olacak ve fazla bir şey tediye etmek mecburiyetinde kalmıyacaktır.

Şayet meclisçe seçilen akçe altına nisbetle, % 25 ten fazla düşmüş ise Hükûmet ve meclis, kıymeti düşmüş akçe ile vaki olacak tediya miktar ve mikyasını tesbit etmek ve gelecek tediye vadeleri için alınması lâzım gelen tedbirleri uyularak kararlaştırılacaktır. Mukavelenin üçüncü maddesinin tahlili münasebetile de izah edilmiş olduğu gibi tahviller ve kuponlar, her halükârda üzerlerinde yazılı bulunan meblâğları almakla iktifa edeceklerinden tahvillerin tediye akçesinde altına nazaran kıymet tedennileri vaki olduğu takdirde, yani Hükûmetin tediye edeceği altın yıl taksitile, müstekar kambiyo ile berveçhi peşin malûm olan miktarlardan fazla tediye akçesi mübayaa edildiği ahvalde (tediye akçelerinin kanunî muadeletlerini kaybetmeleri halinde) yıl taksitinin sarfedilmeyerek kalmış olacak bakiyesi Hükûmet lehine fevkalâde amortismanla tahsis olunacaktır.

Dünyaşumul para kararsızlığının tevhit ettiği endişeye binaen hâmiller, tediye akçelerinin, Devletlerce alınacak ihtiyarî ve kanunî veya gayri ihtiyarî ve zarurî tedbirler yüzünden, mühim nisbetlerde kıymet tedennilerine maruz kalabilmeleri ihtimallerini derpiş ederek bu gibi ahvalde tam altın yıl taksitinin intihap edilmiş olacak tediye akçesinden azım miktarlara tekabül etmesi neticesinde normal kupon tediyaından sonra baki kalabilecek miktarların fevkalâde amortismanla tahsisi suretile borcun birden bire geniş mikyaslarda itfa edilmesinden içtinap etmek istemişlerdir. Bu hükme nazaran Hükûmet, tediye akçelerinin kıymetlerinde % 25 i mütecaviz bir tedenni husulü halinde altın olarak noksan bir yıl taksiti ödemek ihtiyarını almış bulunuyor.

Meluz ikinci tediye akçesinin intihabına kadar yıl taksitleri Fransız frangı olarak tediye edilecektir. Fransız frangının bir altın türk lirasile paritesi 112 217 frank olduğuna nazaran Hükûmetçe beher yarı yıl taksiti için ödenecek miktir (350 000) Türk altın lirası \times 112 217 =) 39 275 950 frank olarak tesbit edilmiş bulunmaktadır. Meclis bu meblâğdan kendi aidatını tefrik ettikten sonra sırasile yeni tahvillerin yüzde yedi buçuktan faizini, bankaların komisyonlarını ve servis masraflarını ödeyecek, bakiyesini de itfaya tahsis edecektir.

Madde 11 — Borcun teminatına, yeni yıl taksitlerini teminen İstanbul, Galata ve Haydarpaşa gümrük mntakaları varidatının rehin olarak gösterildiğine dairdir.

Bu madde 1928 mukavelesinin mütenazır maddesine kıyasen ehemmiyetli değişiklikler arzeder: Malûmdur ki 1928 mukavelesi ile varidatı terhin edilen İstanbul, Galata, ve Haydarpaşa gümrük mntakalarına 1942 tarihinden itibaren Samsun gümrükleri de inzıam edecekti. Yeni itilâfnamede tediye palyelerinin bertaraf ve yıl taksitinin de mühim tenzilâta uğramış bulunmalarına binaen rehin ola-

rak İstanbul gümrük mntakaları varidatı kâfi görülmüş ve hatta rehinin gayri safi hasılat vasatısı, birbiri ardınca üç sene müddetle, yıl taksitinin bir mislini aştığı takdirde Hükümetin, varidatı terhin edilmiş olan gümrük dairelerinden bir veya ikisini rehinden kurtarmak hakkı istihsal edilmiş olduğu gibi, rehin hasılatı fazlasının Hükümetçe, vaki olabilecek yeni emisyonlara karşı ikinci derecede rehin göstermek suretile kullanılabilmesi de temin edilmiştir Yeni itilâfnamenin teminata müteallik maddesinin 1928 mukavelesinin mütenazır maddesine nazaran diğer bir farkı ve hususiyeti de mezkûr mukavele ile rehin olarak gösterilen varidatı nezaret altında bulundurmak vazifesile mükellef olmak üzere vücudunu tanıdığı meclis ajanının bertaraf edilmiş olmasıdır. Kabul ettiğimiz şekle göre terhin edilen gümrük varidatı aydan aya bir icmal halinde salâhiyettar gümrük makamı tarafından borçlar meclisine bildirilecektir.

Yeni itilâfnamenin rehin mevzuunda diğer bir farkı da gaj olarak muhassas gümrük varidatına müteallik rakamlara, 1928 mukavelesinde olduğu gibi, bir tablo halinde ve Hükümet ifadesile mukavele bünyesinde yer verilmiş olmasıdır.

Madde 12 — Gümrük hasılatının meclis namına İstanbul Osmanlı bankasına yatırılması ile bankada teraküm edecek türk liralarnın kambiyoğa tahvil ve transferinin şekil ve şartlarını tanzim eder.

Maddenin hükümlerine nazaran gümrük varidatı, tatil olmayan her iki günde bir, hasılatın ciyayet edildiği para ile yahut yıl taksitinin tediye akçesile meclis hesabına İstanbul Osmanlı bankasına yatırılacaktır. Her ay zarfında bu suretle yatırılmış olacak paralar ayın sonundan evvel yarı yıl taksitinin tediye akçesine tahvil ve transfere edilecektir. 1928 mukavelesi kambiyoğa tahvil hususunda depoziter bankadan fiat sorması gibi bir kaydı ihtiva ettiğinden Hükümetin serbestisini ihlâl etmek istidadında idi. Bu madde gümrük hasılatının bankaya doğrudan doğruya kambiyo olarak verebilmesi şıkkını dahi derpiş etmekte olduğundan Hükümet, bundan bilistifade gümrük hasılatını türk lirası olarak yatırmak külfetinden de âzade kalabilecektir.

1928 mukavelesi Hükümetçe Osmanlı bankasına tevdi edilmiş bulunacak olan türk lirasının müddeti muayyene zarfında kambiyoğa tahvil edilmemeleri halinde bu meblâğın resen Osmanlı bankası tarafından tahvil olunabilmesini tanımış bulunuyordu ki bu hükmün de yaşamasına müsaade edilmemiştir.

Gümrük hasılatının her yarı yıl taksiti tamamiye tesviye edilinceye kadar yatırılması derpiş edilmiş ise de her ay zarfında yarı yıl taksitinin beşte biri transfere edildikten sonra Hükümet rehin hasılatının fazlasını ayın sonuna kadar serbestçe kullanmak hakkına malik bulunmaktadır.

Gümrük hasılatı bankaya türk lirası olarak yatırıldığı takdirde banka bu hesaba Hükümet lehine % 2 1/2 faiz yürütecektir ki, bu faiz nisbeti 1928 mukavelesinin tanıdığı faiz nisbetinden % 1/2 fazladır.

Türk liralarnın kambiyo hasılatı transfer edildikten sonra meclis tarafında (yıl taksiti hesabı) adı altında bir hesaba maledilecektir. Bu hesap fransız frangı ile tesis edilmiş oldukça Hükümet lehine asgarî nisbeti % 1 olmak üzere Fransa bankasının resmî iskonto haddinden % 1 1/4 aşağı nisbette faiz getirecektir. Bu hükmün, 1928 mukavelesinin mütenazır hükmüne nazaran farkı mezkûr mukavelenin faiz nisbetine bir azamî had, yeni itilâfnamenin ise bir asgarî nisbet tayin etmiş olmasıdır ki bunu da Hazine lehine kaydetmek tabiidir.

Madde 13 — Bu madde tediye vadelerinin ve tediye karşılıklarının tarih ve sureti tesislerini tayin etmektedir.

Aşağıda ayrıca tahlil edilen on beşinci maddenin altıncı paragrafı mucibince yarı yıllık tediye karşılıkları teessüs eder etmez Hükümet işbu yarı yıl için hâmillere karşı her türlü borçtan kurtulmuş olacaktır. Bu tediye karşılıklarının idare, sarf ve muhafazasından bankalar meclise, meclis te Hükümete karşı mesul olacaklardır .

Fasıl - 3

Hükümetle hâmiller arasındaki hukukî münasebetler

Madde 14 — Yeni itilâfnamenin Hükümetle hâmiller arasında yegâne hukukî rabta teşkil etti-

ğini natıktır. Bu maddenin ikinci paragrafı mucibince Hükümet yeni itilâfnameye iltihak etmiş ve ya etmemiş hâmillik hakkında müsavi muamele esasını kabul etmiş ve Osmanlı borçları hâmilliklerinden iltihak etmeyenlere, aynı istifadeleri iltihak etmiş olan hâmilliklerin kâffesine bihakkin teşmil etmezsiniz, daha müsait muamele yapmamağı taahhüt eylemiştir.

Madde 15 ve 16 — Hâmilliklerin temsil vasıtası olan borçlar meclisinin vazife ve salâhiyetleri ile teşkilâtını ve işlem tarzını tayin eder. Malumdur ki 1928 mukavelesi:

- a) Sabık Osmanlı İmparatorluğunun taksime uğramış Düyunu umumiyesi meclisi ve
- b) Hâmillik meclisi

Unvanları altında iki temsil uzvu ve iki nevi teşekkül tanımıştır.

Yeni itilâfname ceman on bir azadan terekkiüp eden bu iki teşekkülü "Borçlar meclisi" unvanı altında ipka ve bir tek mecliste tevhit etmiş ve azasının adedini de sekiz olarak tesbit etmiştir.

Hâmillikleri temsil uzuvlarının aynen ipkası veya bu iki teşekkülün bire ifrağı meselesi müzakerat esnasında hâmillik mümessillerince zaman zaman ortaya altılmış ve bu, meselenin, Lozan ahitnamesi hükümleri mucibince, kendisine Düyunu umumiye meclisinde yer verilmemiş olan ve bu sebeple de ikinci derecede bir teşekkül mahiyetindeki "Hâmillik meclisi" nde bulunan Alman murahhasının yeni itilâfname vesilesile, Düyunu umumiye meclisine girmek hususundaki ısrarından mütevellit olduğuna muttali bulunan heyeti murahhasımız bu mevzu etrafındaki münazaaya alâkasız kalmıştır.

Almanyanın bu hususta alâkadar Devletler nezdindeki teşebbüslerinin nazarı dikkate alınması neticesinde hâmillik meclisinden bir Alman aza ile bir Fransız azanın ve aynı zamanda her sene münavebe ile değişecek diğer bir Fransız aza ile bir Belçikalı azanın «borçlar meclisine» iltihakları suretile «hâmillik meclisi» lâğvolmuş ve «borçlar meclisi» de evvelce mevcut beş azalığa inzimam eden diğer üç azalık ile sekiz azadan mürekkep tek bir temsil heyeti mahiyetine ifrağ edilmiştir. Sureti umumiyede meclisin terekkiübüne müdahale etmemek prensibini kabul etmiş olmakla beraber meclis sinesindeki Türk hâmillik mümessilliklerinin meclis heyeti umumiyesindeki nisbetini muhafaza etmek mülâhazasıyla, aza adedi yediye tecavüz ettiği takdirde ikinci bir türk azalık talep etmek isteyeceğimiz bildirilmişti. Meclise münavebe ile iştirak edecek bir yeni Türk dayınler vekilinin tayininden her hangi bir fayda beklemek mümkün olamayacağındandır ki, Hükümet murahhası meclis aidatından münavebe ile iştirak edecek yeni bir Türk azaya terettüp eden senelik aidat hissesinin (takriben 1 000 altın lira) Hükümet tarafından Fransaya izam oluncak talebenin tahsisatına tefrik olunmasını talep etmiş ve bu talep te meclisçe kabul edilmiştir.

On beşinci maddenin üçüncü paragrafı meclise, Hükümetle uyularak itilâfname maddelerine vuzuh vermek mezuniyetini bahşeder ki meclisin bu salâhiyete malik olması, itilâfnamenin tatbikatı itibarile ehemmiyetli bir kolaylık ve elâstikiyet temin edecektir.

Aynı maddenin beşinci ve altıncı paragrafları borç servisinin istilzam ettiği bilûmum muamelâttâ meclisin Hükümete karşı mesul olması esasını vazetmiş olmak itibarile ehemmiyetli bir yeniliği tazammun etmektedir.

Hükümet, meclis üzerindeki kontrolünü, itilâfnamenin tatbikına nazaret etmek vazifesile mükellef olarak, itilâfnamenin imzasını müteakip tayin edeceği bir komiser vasıtasile icra edecektir.

Meclisin teşkilâtı ve işlemesi hakkındaki maddenin ehemmiyetli bir hükmü de (Madde — 16, pragraf - 9) Meclisin « İdarî hesaplar » namı altında tasarrufuna terkedilmiş olan mevcutlarla, Pariste kâin idare binasının, yeni tahvillerin itfasında, Hükümete intikal edeceğine dair olan hükmüdür.

Madde 17 — Haricî alacaklılar arasında müsavi muamele tanıyan bir maddedir ki Türk devletin, umumî tedbirler ittihazına lüzum gördüğü takdirde, yeni tahviller hâmilliklerini diğer haricî alacaklılarından daha az müsait bir muameleye tâbi tutulmayacağını natıktır. Hükümete banka avansları mahiyetinde yapılmış olan avanslar bu madde hükümlerinden hariç kalmıştır.

Madde 18 — Tahkim usulüne mütedair olup, itilâfnamenin tefsir veya icrasında Hükümet ile Meclis arasında zuhur edebilecek ihtilâfların sureti hallini derpiş etmektedir.

1 - İtilâfnamenin tasdiki ve meriyete girmesi

Madde 19 — İtilâfnamenin Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasdikına arz olunacağını ve tasdik keyfiyetinin de 1 Haziran 1933 ten evvel vukubulacağını ve mezkûr tarihten evvel tasdik vukubulmadığı takdirde iki tarafın yeni itilâfnameden doğan taahhütlerden beri olarak statukoante vaziyetine avdet etmiş olacaklarını natıktır.

Madde 20 — İtilâfnamenin hâmillerce kabulü ve meriyete girmesi hakkındadır.

II - Müzeyyel mukavelename

Madde 1 — İtilâfnamenin tatbik mevkiine vazı için kullanılacak meblâğın sureti teşkiline müteair olan bu maddede münderiç cetvelin tetkikinden görüleceği gibi meclis:

- a) Türkiye Hükûmetince 1930/31, 1931/32 ve 1932/33 malî seneleri zarfında yapılan tediye ve konversiyonlardan hâsıl olmuş bulunan mebalîği;
- b) Halen meclis elinde bulunup Türkiye Hükûmetine avdet edebilecek mebalîğ;
- c) "İhtiyat ve Trablusgarp akçeleri" ni

Mezç ve tevhit ederek ceman ve takriben 113 141 250 franklık bir meblâğ teşkil etmiştir.

İşbu meblâğı terkip eden anasır halen bir kısmı muhtelif nukut, bir kısmı da tahvil halinde mevcut bulunmaktadır.

Hükûmet yukarıda zikrolunan malî seneler zarfındaki tediyeatından olup henüz kambiyo tahvil edilmeyerek Türk lirası halinde kalmış olan 3 615 690 lirayı itilâfnamenin Büyük Millet Meclisince tasdikinden evvel Fransız frangına tahvil edecektir.

Bu suretle kambiyo tahvil edilmiş olacak olan bu paralar Osmanlı bankasının İstanbul merkezi nezdinde kalacak ve harice transfere edilmeyecektir.

Mukavelenin katî surette meriyete girdiğini kayıt ve tesbit için hâmillere icrası müzeyyel mukavelenin dördüncü maddesinde derpiş olunan tediyeler bu mebalîğden yapılacaktır.

Bu madde ihtiyat ve Trablusgarp akçeleri hakkında bazı hususî hükümleri ihtiva etmektedir. Bu hükümlere nazaran mezkûr iki akçeden Fransız mandası altındaki şark Devletlerine verilmesi melhuz olan hisse, ihtiyaten, muhafaza olunacak ve ancak Türkiye ile mezkûr Devletler arasında mevcut ve muallâk bulunan ihtilâfın halli neticesinde münazaalî hissenin Türkiyeye tesviyesine karar verildiği takdirde Türkiye lehine kullanılacaktır.

Osmanlı borçlarından hisse alan diğer Devletlerin bu iki akçe üzerindeki iddialarına mevzu olan hisseler gelince: Bunların şimdiden Türkiye lehine kullanılmaları mukarrerdir. Ancak Türkiye Hükûmeti mezkûr Devletlerle arasında muallâk bulunan ihtilâfın hakem yolu ile veya diğer bir suretle hallini temin için, 1 Haziran 1933 ten itibaren geçecek altı aylık bir mühlet zarfında lâzımgelen teşebbüslerde bulunmayı taahhüt etmiştir. Bu ihtilâfın Türkiye aleyhine halli halinde Hükûmet, mezkûr Devletlere ait olup Türkiye lehine kullanılmış olabilecek meblâğların mesuliyetini taşımaktadır. Mezkûr Devletler Lozan ahitnamesinin 55 inci maddesinin ikinci fıkrası mucibince Türkiyeye istikrazlar hesabından 4 168 456₀₄ lira ve avanslar hesabından da 76 140₅₉ lira borçlu bulunmaktadırlar. Borçlar meclisi henüz ödenmemiş olan bu meblâğların tahsili için Devletler nezdinde teşebbüslerde bulunacaktır [1]

Mevcut ihtilâfın Türkiye lehine halli kuvvetle memul bulunmaktadır.

Madde 2 — Meblâğın sureti idaresine dairdir. bu mddeye nazaran meclis itilâfnamenin imzısını müteakip tahvil halinde bulunan kıymetleri satarak Fransız frangına tahvil edecek ve bu suretle

[1] Borçlar meclisi bu borçlardan İtalyaya ve Filistin'e isabet eden hisseyi tahsil ve Türkiye lehine mahsup etmiştir. Irak ta bu borçtan kendi hissesine isabet eden miktarın 5/7 sini vermiş olup hâlâ yalnız 2/7 miktarında borçlu kalmıştır. Irakın borçlu bulunduğu bu meblâğ tahsil edildikçe Meclisçe Türkiyeye iade edilecektir.

vücut bulacak meblâğ, nihâî sarfına intizaren, Meclisçe en müsait şartlarla işletilerek plâsmanların safi hasılatı da yine meblâğa ilâve olunacaktır.

Madde 3 — Yukarıdaki maddelerin mevzuunu teşkil eden meblâğın tahsisine mütedair olan bu maddeye göre meblâğ aşağıdaki tarzlarda istimal edilecektir:

a) İtilâfnamenin hâmillerin kabulüne arzı vesilesile tedavülde bulunan Osmanlı tahvillerine yapılacak bir kupon tediyesinin istilzam ettiği miktar; (45 milyon frank),

b) Yeni tahvillerin ihracına ve eski tahvillerle değiştirilmesine müteallik masraflar ve komisyonlar; (12 ilâ 14 milyon frank),

c) Borçlar meclisinin senelik maktu tahsisatının ilk altı aylığı; (1 haziran - 1 kânunuevvel 1933) (takriben 1 652 500 frank),

d) Yeni tahvillerin ilk altı ay zarfındaki itfa akçesi: (932 760 frank)

e) Meblâğın bu miktarların tahsisinden sonra artacak kısmı itilâfnamenin ilk altı senelik tatbikatı esnasında Türkiyenin tenzilâtı tediyelerini tamamlamak için kullanılacak (müzeyyel mukavelenamenin 11 inci maddesinde münderiç tabloya müracaat ediniz) ve meblâğın artabilecek olan fazlası nihayet Hükûmete ait olacaktır. Bu kayde mukabil Hükûmet te meblâğın noksan kalabilecek olan kısmını tamamlamağı kabul etmiştir.

Fasıl - II

İtilâfnamenin hâmillerce kabulü

Madde 4 — Hâmillerin itilâfnameyi kabul ettiklerini kayıt ve tesbit eylemeğe mahsus olmak üzere mevcut bilûmum Osmanlı tahvillerini yapılacak olan tediyein şekil ve şartlarını tayin eder. Bu tediyein baliği 45 milyon Fransız frangı olup, yukarıda da izah olunduğu gibi, Türkiye Hükûmetinin 1930 senesinden beri vaki Türk lirası tediyyatından alınacaktır. Bu miktardan 39.800.000 Fransız frangı mütedahiller bonolarile ikramiyeli Rumeli demiryollar tahvillerinden maada diğer istikrazlar ve 5.200.000 frank ta İkraniyeli Rumeli demiryollar tahvillerine tahsis edilecektir.

Madde 5 — İtilâfnamenin hâmillerce kabulünün şekil ve şartlarını tesbit eden bu maddeye göre itilâfnamenin hâmillerce kabulü, bundan evvelki madde mucibince, tediye edilecek olan kupon bedellerinin hâmiller tarafından tahsilile husul bulacaktır.

«Konya ovasının irva ve iskası istikrazının alacaklısı, itilâfnameyi, kabul ettiğini bu istikraza mürettep kupon bedellerini tahsilden sonra, Borçlar meclisine yazacağı bir tebliğ mektubu ile bildirecektir.

İttihak eden hâmillerin berayi tediye ibraz ettikleri tahvilâtın nisbeti mütedavil Osmanlı düyunu umumiyesi tahvilâtının % 50 sini aştığı zaman itilâfname katileserek derhal meriyet mevkiine girmiş olacaktır.

Fasıl - III

Yeni tahvilâtın tedavüle çıkarılması

Madde 6 — Bu madde mukavelenamenin birinci maddesi mucibince ceman 962 636 000 fransız franklık bir itibarî resûlmal ile ihraç edilecek olan yeni tahvilâtın kullanılma tarzını tayin etmektedir. Buna nazaran yeni tahvillerin tahsis sureti aşağıdaki gibidir:

a) İkraniyeli Rumeli demiryolları tahvillerinden maada diğer istikrazlar ve mütedahil bonoları için	895 436 000 Fr. Fr.
b) İkraniyeli Rumeli demiryolları tahvilâtı	44 757 000 Fr. Fr.
c) «Fenerler avansları» denilen avanslar için	22 443 000 Fr. Fr.

Yekûn 962 636 000 Fr. Fr.

Madde 7 — Bu madde, bundan evvelki maddenin (a) fıkrası hizasında gösterilen 895 436 000

fransız franlık itibarı resülmalin muhtelif istikrazlar tahvilâtı arasında taksimini göstermektedir ki bu taksim sabık Fransız Maliye nazırı Paris Hukuk fakültesi profesörlerinden M. Germain Martin'in mütaleasının da inzimamile, Lozan ahitnamesinin 49 uncu maddesinde derpiş edilen komite tarafından yapılmıştır. (Müzeyyel mukavelenamenin 7 nci maddesinde münderiç tabloya müracaat) M. Germain - Martin tarafından tesbit ve mezkûr komitece kabul edilmiş olan taksim, Hâmillerin 1928 mukavelesi mucibince haiz buldukları haklar esası üzerinden yapılmış ve bu taksimde istikrazların faiz nisbetleri, 1928 mukavelesine nazaran tediye yüzdeleri, muhtelif istikrazların tediye akçeleri gibi hususiyetlerle düyunu muvahhide tahvilâtının tâbi olduğu rüçhanlı rejim nazarı dikkate alınmıştır.

İkramiyeli Rumeli demiryolu tahvillerinin her birine 40 franklık yeni bir itibarı resülmal izafesi takarrür etmiştir.

Madde 8, 9 ve 10 — Osmanlı düyunu umumiyesi tahvillerinin yeni tahvillerle değiştirilmesine müteallik usul ve şartları tesbit eder.

Fasıl IV

Intikal devresi

Madde 11 — Bu madde itilâfnamenin meriyete girmesinden itibaren başlayacak olan altı senelik bir intikal devresi esnasında yıl taksitinin sureti teşkilini göstermektedir. Bu maddenin derpiş ettiği şekle nazaran Hükümet:

1933/34	senesinde	560 000	Altın Türk lirası
1934/35	»	585 000	» » »
1935/36	»	610 000	» » »
1936/37	»	635 000	» » »
1937/38	»	660 000	» » »
1938/39	»	685 000	» » »

Ödeyecek ve mezkûr seneler zarfında Hükümetçe yapılacak olan bu noksan tediyeyle 700 000 altın Türk liralık tam yıl taksiti arasındaki tefavütler, teşkili müzeyyel mukavelenamenin birinci maddesinde ve tahsisi de yine müzeyyel mukavelenamenin üçüncü maddesinde (e fıkrası) derpiş edilen meblâğdan alınarak Meclisçe itmam ve ikmal edilecektir ki bu ilâvelerin altı sene zarfındaki yekûnu 465 000 altın Türk lirasına balığ olacaktır. Buna nazaran Hükümet tam yıl taksitini ancak 1939/1940 senesinden itibaren ödemeğe başlayacaktır.

Fasıl - V

Müteferrik hükümler

Madde 12 — Bu madde Borçlar meclisinin 1931/32 hesap senesine ait raporunun ve 28 şubat 1933 tarihli muvakkat blânçosunun görülmesi üzerine karşılıklı olarak iki tarafın birbirini her türlü mesuliyetten dolayı ibra ve mahiyeti, balığı, veya illeti ne olursa olsun menşei 1 mart 1933 tarihine takaddüm eden her borç için her türlü mütalebeden mütekabilen feragat eylediklerini beyan etmektedir.

Mukavele maddelerinin izahı münasebetile de arzedilmiş olduğu gibi eski Düyunu umumiye idaresinin hesaplarının tasfiyesinden mütevellit bakiyelerin kullanılmayarak kalmış olan kısmı ile Meclis elinde bulunan sair mebalığ ve « İhtiyat ve Trablusgarp akçeleri », müzeyyel mukavelenamenin birinci maddesinde yazılı meblâğa ithal edilmek suretile Türkiye Hükümetine maledilmiş bulunmaktadır. Bu meblâğlar haricinde olarak Meclisin « İdarî hesapları » nda bulunan mebalığın de Türkiyeye avdeti mukavelenamenin 16 nci maddesinin 9 uncu paragrafı ile temin edilmiştir.

Bu membalar ve meblâğlar haricinde olup ta hâlen Hükümetin ve Meclisin meçhulü bulunmuş olabilecek her aktif te müzeyyel mukavelenamenin 12 nci maddesinin birinci paragrafının ikinci fıkrası mucibince, esas itibarile, Hükümete ait bulunacaktır.

Ankara, 15 mayıs 1933

Bütçe encümeni mazbatası

T. B. M. M.
Bütçe encümeni
M. No. 163
Esas No. 1/703

25 - V - 1933

Yüksek Reisliğe

Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti ile Osmanlı borçları alacaklıları vekilleri arasında imza edilen itilâfname ve ilişiklerinin tasdikına dair olup Başvekâletin 18 mayıs 1933 tarih ve 6/1543 numaralı tezkeresile Yüksek Meclise takdim edilip encümenimize verilen kanun lâiyhası ve esbabı mucibesi Maliye vekili Mustafa Abdülhalik ve Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti namına hareket eden Sarocoğlu Şükrü Beyefendiler hazır oldukları halde mütala edildi.

Hükûmetin esbabı mucibesinde dahi geniş surette izah olunduğu veçhile Osmanlı İmparatorluğunun bıraktığı umumî borçlardan harici alâkalandranlar için mülga imparatorluğun evvelce idare eylediği arazi üzerinde teşekkül eden yeni devletlerle o araziden parça alan devletler arasında tayin olunan formül dahilinde taksimini ve Türkiye Cümhuriyetine isabet edecek hissenin senelik mürettebatının hangi cins para ile ödeneceği, ilerde hâmiller ile Türkiye arasında kararlaştırılması Lozan muahedesile tesbit edilmişti.

Baş para üzerine bu taksim işi icra edildi. Gerek baş paradan ve gerek teraküm eden faizlerden mülga İmparatorluğun yaptığı istikraz ve avans mukaveleleri hükümlerine göre Türkiyeye yüz yedi milyon altın kıymet baş para ile beş milyonu mütecevaz senelik mürettebat ayrılmıştı.

Demiryolları yapılmış, gelir membaları açılmış, nisbeten daha mamur kıtalar verim kabiliyeti çok yüksek topraklarile zengin maden membalarını içinde taşıyan diğer yerler ticareti bol her tarafa deniz yolları açık parçalar ile istilâlar ile baştan başa harap olmuş Adanolu ve işgal dolayısıyla serveti eritilmiş İstanbuldan tereküp eden yeni Türkiyeye aynı nisbet dahilinde borç ayrılması formüldeki haksızlığı göstermekle beraber bu günkü Türkiyede yaşayan ahalinin itaat ve kanunlara hürmetinden dolayı İmparatorluk zamanında diğer mahallere göre daha çok vergi vermekte olduklarından bu haksızlık ehemmiyeti artırmakta idi.

Bir milletin yaşamak hakkı ve imkânları her mülâhazanın fevkinde hiç bir mukavele ve hatta kaide ve usul ile tebdil ve tagyir edilemeyecek kadar kutsî bir hakkı tabîî ve hatta bütün medenî âlemin icra kanunları dahi borçlunun yaşayabilmesi için bir kısım levazım ve gıdasını fertlere terketmek lüzumunu takdir eylemişken harici borçların eski ve ölçsüz mukavelelerindeki şartlara göre borçların verilmesi bu harap vatanda yaşayan insanların ve onları idare eden hükûmetin ifasına azmeylediği medenî inkilâbat ve teşebbüsâtı yapmak şöyle dursun en basit bir idare için de icap eden parayı da faiz namile harice vermek demek idi. Yirminci asrın son tecrübeleri bir defa daha göstermiştir ki bütün milletlerin rafahtır, münasebette bulunmak zaruretinde olduğu diğer milletlerin medenî âleme ahenktar olabilmesi ile kabildir.

Yeni doğan ve hayatı umumiyasını medenî âleme uydurmak aşk ve ünsiyetile kıvranan genç Cümhuriyetin ifasına mecbur olduğu vazifeleri bırakarak vergi namile bu fakir memleketten toplayacağı parayı mücerret fena bir mirası eline almak zaruretinde kaldığından altmış küsur sene harice vermesi bilerek intihar eylemesinden başka bir şey değil idi.

Ahdine sadakat ve sözünde durmak faziletini: en medenî milletler kadar her zaman yerine getiren genç Türkiye Cümhuriyeti topraktan gelen bu borç ve faizlerinin yine o toprağın verimi ile mütenasip olacak bir miktarda olması için alacaklılarla anlaşmak yolunu aradar.

Aynı borçtan hisse alan bazı Devletlerle iktisadî buhran dolayısıyla her hangi borçların teyisi imkânsızlığından bahseden bazı memleketler gibi alacaklılarına Türkler omuz çevirmedi. Alacaklıların yanına gitti, görüştü, yaşamak hakkını tazyik etmeyecek bir miktar tayininde samimî olarak senelerce çalıştı.

1928 senesi itilâfı bu arzu ve samimiyyetin eseri olarak yapıldığı halde Türk bütçesinin ödeyebileceği rakamların çok fevkinde idi. Vergi membaları son haddini bulduğundan artırma imkân-

ları mevcut değildi. Hatta kırk küsur bin köyünün mühim kısmında henüz ilk mektep açmak imkânını bulamayan vilâyetlerin hususî idarelerine ait vergi hisseleri üzerinde dahi (her yerde dokunulmayan muhtariyetlerine) tenzilât ve takyidat yapmak zaruretinde kalan memleketimiz bu itilâfnameyi bir taraftan borçlulara emniyet telkini için samimiyetini göstermiş olmak, diğer taraftan hemen umumiyetle istihsal eylediğimiz toprak mahsulâtı ve ham maddelerin miktarlarını tezyit ve mutedil fiatlarla evvelce olduğu gibi harice satarak seneden seneye tediye kudretimizi artırmak ümidini besliyorduk. Dünyayı kıvrandıran iktisadî buhran amansız tesir ve tahribini bizde de icra etmekte devam ediyor. Çok çalışarak istihsal eylediğimiz malları bin müşkülâtle satarak elimize istihsal masraflarına tekabül edemeyecek kadar gayet az para geçmektedir. 1928 senesinde 14 kuruşa buğdayı, 75 kuruşa fındığı, 250 kuruşa tiftiği, 35 liraya kadar afyonu ve sair mallarımızı da bu nisbetlere göre satmakta iken seneden seneye fiatları düşerek şimdi pazar yerlerinde 4 kuruşa buğdayı, 15 kuruşa fındığı, 30 kuruşa tiftiği, altı ilâ yedi liraya da afyonu satmaktayız. Diğer mahsullerimizin fiatları da bu derecelerde inmiş olduğundan bu şerait karşısında 1928 senesi mukavelesini yerine getirmenin maddeten imkânsızlığı sabit olduğundan alacaklılarla yeniden görüşmek lüzumu kaçınılması mümkün olmayan bir zaruret olmuştur.

Bu hüsnü niyet ve samimiyetimizin açık delilini takdir eden alacaklılarımızın da gösterdikleri müteakıl hüsnü niyet karşısında uzun ve çetin görüşme ve çalışmalardan sonra olmakla beraber anlaşmak imkânları bulunmuştur.

Bu suretle genç Türkiye Cumhuriyetine maziden kalmış olan fena mirasların en kötülerinden birini daha bitirmiş oluyoruz.

İşin gayet büyük ve muğlâk olması bu hususta Lozan müzakerelerinden itibaren Hükümetimizin yorulmak bilmez senelerce devamlı çalışmaları nihayet makul ve mutedil bir şeklini meydana getirmiştir.

Bu büyük mesele etrafında sarfedilen emek ve himmetlerin tam ölçüsünü tayin edebilmek için, İmparatorluğun yaptığı umum mukaveleleri bilhassa muharrem kararnamesini, karşılığı olan varidat membaları, vergi mükellefi olan vatandaşlara doğrudan doğruya ecnebilerin hesabına rüsum, tekâlif tarh ve tahsil eden ve istediği gibi masraf ve teşkilât yapmak salâhiyetini taşıyan bir ecnebi müessesesinin (yalnız bir senelik idare, maaş ve masrafı 700 000 türk altını idi) mevcudiyeti hakkında ciltler dolusu eski mukarreratın yakından bilinmesile mümkün olur.

Bunların tafsilinden sarfınazar ederek meselenin halledilmiş olmasından naşi murahhasımız Saracoğlu Şükrü Beyi ve mesai arkadaşlarını takdir ve Hükümetimizi tebrik ile beraber genç Cumhuriyet idaresine büyük işleri yapmak hususunda her zaman istikamet tayin buyurarak enerjisini artıran Büyük Liderimize şükranlarımızı arz ederiz.

Hükümetin esbabı mucibesi yeni mukavele hükümlerini pek güzel tahlil eylediğinden kanun lâyihasının aynen tasdik buyurulmasını encümen Yüksek heyetten niyaz eyler.

Reis	Reisvekili	Aza	Aza	Aza	Aza
Gümüştane	Konya	Aksaray	Çorum	Edirne	Elâziz
<i>H. Felmi</i>	<i>K. Hüsnü</i>	<i>A. Süreyya</i>	<i>Mustafa</i>	<i>Faik</i>	<i>H. Tahsin</i>
Aza	Aza	Aza	Aza	Aza	Aza
Erzurum	Erzurum	Isparta	Kırklareli	Niğde	Manisa
<i>Aziz</i>	<i>Asım</i>	<i>Mükerrem</i>	<i>M. Nahit</i>	<i>Faik</i>	<i>M. Turgut</i>
Aza	Aza				
Yozgat	Sivas				
<i>S. Sırrı</i>	<i>M. Remzi</i>				

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti ile Osmanlı dâyunu umumiyesi Hâmillerinin mümessilleri arasında 22 nisan 1933 tarihinde imza edilen itilâfname ve merbutlarının tasdikına dair kanun lâyihası

1 — Osmanlı Düyunu umumiyesinden Türkiyeye isabet eden borçların heyeti mecmuasının tesviyesine dair Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti ile mezkûr borçlar hâmillerinin mümessilleri arasında 22 nisan 1933 tarihinde aktedilmiş ve bir mukavelename ile bir müzeyyel mukavelenameden mürekkep bulunmuş olan itilâfname ve bunun merbutları olup itilâfnamenin mütemmim üzünü teşkil eden 22 nisan 1933 tarihli imza zabıtnamesi ve tediye akçesine mütedair 22 nisan 1933 tarihli ve 1/1736 numaralı mektup ile bunun istihtaf ettiği 14 kânunuevvel 1932 tarihli rensip itilâfının 2 nci maddesi ve « Fenerler avansları » denilen borçlardaki Türkiye hissesinin tamamının katî surette tesviyesine dair olarak 22 nisan 1933 tarihinde Hükûmetle mezkûr avansların alacaklıları arasında imza edilmiş olan mukavelename ve buna merbut aynı tarihli bir nektup tasdik edilmiştir.

2 — Bu kanun 1 haziran 1933 tarihinden itibaren meridir.

3 — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

17 - V - 1933

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.	Ha. V. V.	Mal. V.	Mf. V.
İsmet	Yusuf Kemal	Zekâî	Ş. Kaya	Ş. Kaya	M. Abdülhalik	Dr. Reşit Galip
Na. V.	İk. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	G. İ. V.	Zr. V.	
Hilmi	M. Celâl	Dr. Refik	Ali Rana	Muhlis		

Türkiye Cümhuriyeti Hükûmetile Osmanlı düyunu umumiyesi mümessilleri arasında aktedilen
22 nisan 1933 tarihli itilâfnamenin matbuu merbuttur.

« FENERLER AVANSLARI » DENİLEN AVANSLARA DAİR İTİLÂFNAME
MUKADDEME

Aşağıda « Hükûmet » tesmiye olunan Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti nam ve hesabına hareket eden sabık Maliye vekili, İzmir mebusu Saracoğlu Şükrü Beyefendi;

Ve sabık Osmanlı imparatorluğu Hükûmetine « Fenerler avansları » denilen avansları vermiş olan ve aşağıda « Mukrizler grubu » tesmiye olunan Mukrizler grubu nam ve hesabına hareket eden Müsyü Pierre de Vauréal, salifüzzikir avanslardan Türkiyeye terettüp eden hissenin katî bir surette tesviyesinin şekil ve şartlarını tesbit için Pariste toplanmışlar ve aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

Madde — I

« Fenerler avansı » denilen avanslardan Türkiyeye terettüp eden hissenin resülmal ve faiz olarak tam ve katî surette tesviyesi, Hükûmetle Osmanlı borçları Meclisi arasında bu günkü tarihle imzalanmış olan itilâfnamenin müzeyyel mukavelesinin altıncı maddesinde ihracı derpiş edilmiş olan % 7½ faizli tahvilâttan 22 443 000 Fransız franklık bir itibarî resülmalin Hükûmet nam ve hesabına Borçlar meclisi vasıtasile Mukrizler grupuna tevdi suretile olacaktır.

Madde — II

Salifüzzikir tahvilâtın tevdi edilmesine mukabil mukrizler grubu, Hükûmeti tam ve mutlak surette ibra ve fenerler avansları denilen avanslardan dolayı atiyen her türlü mütalebede bulunmaktan feragat eyler. Binaenaleyh Hükûmetin fenerler rüsumundaki hissesi mukrizler grubu lehine her türlü tahsisten kurtulmuş olacak ve mukrizler grupuna tediyyatın katedilmiş bulunduğu tarihten beri Hükûmetin serbest tasarrufunda kalacaktır. Fenerler avansları denilen avanslara müteallik eski mukaveleler mülğadır.

Madde — III

Bilmukbele, Hükûmet tam ve mutlak surette ibra ve Fenerler idaresinin şimdiye kadar mukrizler grupuna yapmış olduğu tediyyattan dolayı atiyen her türlü mütalebede bulunmaktan feragat eyler.

Madde — IV

Hükûmet, Osmanlı borçları meclisini alâkadar eden hükümlerin icrası maksadile işbu itilâfnameyi mezkûr meclise tebliğ hususunda mukrizler grupuna mezuniyet verir.

Madde — V

Hükûmetle Osmanlı borçları meclisi arasında bu günkü tarihle aktedilmiş olan itilâfname meriyete girer girmez, işbu itilâfname de tatbik mevkiine vazolunacaktır.

Pariste Türkiye büyük elçiliği binasında 22 nisan 1933 tarihinde iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.

Hükûmet namına

(İmza) Ş. Saracoğlu

Mukrizler grubu namına

(İmza) P. de Vauréal

Paris, 22 nisan 1933

Efendim,

Türkiye Cümhuriyeti Hükûmeti ile « Fenerler avansları » denilen avansların mukrizleri grupu arasında münakit bugünkü tarihli itilâfnameye atfen ve bu husustaki talebinize tevfikân, eğer, her hangi bir sebeple olursa olsun, aynı günde Hükûmetle Osmanlı borçları meclisi arasında aktedilmiş olan itilâfname meriyete girmezse % 7 1/2 faizli tahvillerden 22 443 000 fransız franklık bir itibarî resûlmalin (yahut 200 000 altın türk lirasının) mukrizler grupuna muhassas olarak tesbit edilmiş olması keyfiyetinin hiç bir veçhile Hükûmet tarafından 22 443 000 fransız franklık (yahut 200 000 altın türk liralık) bir borcun tanınmış olması gibi bir iddia dermeyanına hak vermeyeceğini teyit ile kesbi şeref eylerim.

Böyle bir ihtimalin vukuunda Hükûmet ve mukrizler grupu bugünkü tarihle aralarında imzalanmış olan itilâfnameden doğan her türlü taahhütten beri ve Statükoante vaziyetine avdet etmiş addolunacaklardır.

İhtiramatı faikamın lûtfen kabulünü rica ederim efendim.

(İmza) P. de Vauréal

